единства и взаимодействия в многонациональном обществе. В статье анализируется значение фильмов, роль искусства в формировании общественного общения. Эти фильмы не только служили сохранению культурного наследия на протяжении веков, но и пропагандировали идеи солидарности и сотрудничества между народами.

SUMMARY. This article examines films made in Uzbekistan as a symbol of friendship between peoples. The main focus is on the role of cinematography in strengthening cultural unity and interaction in a multinational society. The article analyzes the significance of films reflecting the life and culture of people of different nationalities, and the role of art in shaping public communication. These films have not only served to preserve cultural heritage for centuries, but also promoted the ideas of solidarity and cooperation between peoples.

BÚGINGI QARAQALPAQSTAN TELEJURNALISTIKASÍNDA MILLETLERARALIQLÍQ TATÍWLÍQTÍ ULLÍLAWSHÍ FILMLERDIŃ JARÍTÍLÍWÍ

Aziz Askarov – *assistent oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: kino, televidenie, rejissyor, film, húJjetli fim, kórkem film, postanovkashı rejissyor, operator.

Ключевые слова: кино, телевидение, режиссер, фильм, документальный фильм, художественный фильм, режиссер-постановщик, оператор.

Key words: cinema, television, director, film, documentary film, feature film, production director, cameraman.

Ótken ásirdegi eń úlken jańalıqlardıń biri-bul alıs aralıqtan hawazǵa qosa kórinislerdi jetkerip beriwshi televidenieniń turmısımızǵa kirip keliwi boldı hám ol demniń arasında ómirimizdiń ajıralmas bir bólegine aylandı. Búgin derlik heshbir kúnimiz telekanallarsız ótpeydi. Olardı úydegi keń formatlı tele ekranlardan baslap internet tarmaqlarındaǵı web-saytlar arqalı da gúzetiwimiz múmkin. Burınları tek ǵana mámleketlik telekanallar jumıs islegen bolsa, endi kommerciyalıq menshik kanallar kóplep efir saatlarına iye. Mine, usınday XX ásir jańalıǵı, yaǵnıy televidenie 1964-jılı noyabr ayında Qaraqalpaqstanda da óziniń birinshi kórsetiwleri menen óz jılnamasın basladı. Dáslepki telekórsetiwler tek eki tildegi jańalıqlar, kórkem filmler, balalar ushın multfilimler menen baslaǵan bolsa, bara-bara telekórsetiwlerdiń atamaları da, efir waqıtları da kóbeyip baraberdi. Búgingi kúnge kelip Qaraqalpaqstan telekanalı bir kúnde 18 saat kórsetiw alıp baradı. Álbette bulardı xabar informaciyalıq baǵdarlaması - qaraqalpaq, ózbek, rus tillerinde, hár qıylı siyasiy-ekonomikalıq, saz-sáwbetli kewil ashar kórsetiwler menen qatar multiplikaciyalıq, kórkem, húJjetli filmler, teleseriallar, koncert baǵdarlamaları, reklama blokları hám tağı basqalardı quraydı. Bunday kólemdegi kórsetiwlerdi tayarlawda telekanaldıń kóp sanlı dóretiwshilik jáməti jumıs alıp baradı. Telekanalda tiykarǵı úsh redakciya bar. Bular xabar, siyasat hám saz-sáwbetli demalıs, kino baǵdarlamalar redakciyaları. Bunnan tısqarı dublyaj toparı, jobalastırıw bólimi, rejissyorlar hám operatorlar bólimi jumıs alıp baradı. Respublikamızdıń barlıq rayonlarında telekanaldıń óz xabarshıları bar. Olar negizinen xabar baǵdarlaması ushın materiyallar tayarlaydı hám bazı waqıtları arnawlı kórsetiwlerdi tayarlawda da járdem kórsetedi. Qaraqalpaqstan telekanalı dóretiwshilik jáməti óz kórsetiwleriniń scenariylerin tayarlap bolǵannan soń qalǵan jumıs barısın tikkeley Nókis teleorayı injener-texnikleri menen birge alıp baradı. Sebebi, olar paydalanatuǵın studiya, kameralar, shıraqlar, montaj stolları, kompyuterler, dawıs jazıw texnikaları, avtotransportlar hám tağı basqalardı teleoray televidenieniń buyırtpası menen ámelge asıradı. Al, tayar ónimlerdi yaǵnıy, kórsetiwlerdi efirden jiberiwdi Releyka, TU-7 kárxanaları ámelge asıradı.

Demek hárbir kórsetiwdi tayarlap hám onı teletamashagóylerdiń názerine jetkerip beriw isleri - bul úlken jáməátlerdi biriktiredi hám kóp waqıttı talap etedi. Biraq, solay bolsa da búgingi televidenie báribir hárbir waqıyanı operativ túrde anıq, sapalı etip ekranlarǵa shıǵarıp beriwi kerek boladı. 1964-jıl noyabr ayınan beri Qaraqalpaqstan telekanalınıń hár kúngi kórsetiwlerin tek ǵana respublikada emes, al qońsılas Xorezm hám Túrkmenstannıń Tashawız wálayatlarınıń turǵınları da tamashalaydı. Bul jıllar ishinde Qaraqalpaqstan telejurnalistika

mektebi qáliplesip bardı. Kóplegen óz isiniń maman jurnalistleri ósip jetilisti. Olar tayarlaǵan hárbir kórsetiw úlken áhmiyetke iye boldı. Xabarshılar orınlardan reportajlar tayarladı, húkimetimizdiń alıp barıp atırǵan siyasatın xalıq arasında úgit-násiyatladı. Sonıń menen birge olar qolǵa kiritilip atırǵan jetiskenlikler menen birge orın alıp atırǵan mashqalalardı saplasrtırıwǵa túrtki bolatuǵın ótkir kritikalıq materiallarda tayarlap bardı. Televidenie jurnalistleri bárhama eldegi qıyınshılıqlar menen jetiskenliklerdiń bas-qasında boldı hám bunıń menen televidenieniń xalıq arasındaǵı abırayı ósip basladı. Burınları tek ǵana keshqurınları óz jumısın baslaytuǵın televidenie endi tańgı 6:00 dan, túngi 24:00 ge shekem teletamashagóyler ushın xızmet etti. Televidenieniń dóretiwshilik jámáati keńeyip bardı. Jańadan úlken studiya qurılıp, kórsetiwlerdi tayarlaw ushın kerekli texnikalıq úskeneler menen tolıqtırıldı. 2013-jı1 1-iyun kúni birinshi márte Qaraqalpaqstan telekanalında redakciya baslıǵı, jazıwshı Marat Tawmuratovtıń awdarması menen P.Baltabaevtıń rejissyorlıǵında «Shadman palwan» multfilimi qaraqalpaqshaǵa awdarılıp efirden jiberildi. Usınnan baslap telekanalda dublyaj jumısları ámelge asırıla basladı. Búgingi kúnge shekem birneshe multfilmler, kórkem filmler hám hújjetli filmler qaraqalpaq tiline awdarıldı. Qaraqalpaqstan televideniesi tariyxında jurnalistika mektebi shólkemlestirildi. Bul baǵdarda kóplegen belgili jurnalistlerdiń miyneti bar. Olardan Sh.Usnatdinov, S.Abbazov, O.Baylepesov, A.Abdimuratov, K.Nazarbekov, X.Allambergenov, A.Ótewliev, T.Madreymov, R.Jabbarbergenov, S.Aytmuratov, M.Qosekeev, K.Madreymov, M.Sadullaevlardı atap ótiwge boladı. Bul jıllar ishinde hár qıylı atamalardaǵı kórsetiwler efirge jiberildi. Olardan «Dáwir», «Ata mákan», «Ashıqtan ashıq sóylesiw», «Qarar hám onıń orınlanıwı», «Ekshembi aqshamı», «Jaslıq», «Miyras» hám taǵı basqalardı atap ótiwge boladı. Solardan tikkeley efir arqalı bir saat dawamında mashqalalardı sorawlar boyınsha juwap beriwge qurılǵan «Ashıqtan ashıq sóylesiw» kórsetiwi xalıq arasında joqarı reytingke iye boldı. Bul kórsetiwdi belgili jurnalistler M.Qosekeev, J.Nawrızbaev, M.Tawmuratovlar alıp bardı. Kórsetiw házirge shekem óz aktuallıǵın joytpadı. Bunday kórsetiwler barshılıq. Biraq soǵan qaramastan televidenie jumısında da geypara kemshiliklerdi kóremiz, bayqaymız. Birinshiden, ásirese xabar baǵdarlamasında operativlik tómen, sebebi geyde eki-úsh kún burın bolıp ketken waqıyalar beriledi. Ekinshiden, búgin efirden ketken materiallar yaǵnıy, sóz qurılısı, waqıyalardıń izbe-izligi keshede efirden jiberilgen boladı, erteńde qaytalanadı. Bunda tek ǵana waqıyalardıń mánzilleri hám sánesi ózgertilgen boladı, demek jurnalistler materiallardı tayarlaǵanda kóbirek bir úlgi boyınsha jazadı degen pikir tastıyıqlanadı. Úshinshiden, diktorlar oqıǵan tekst penen sońınan shıǵatuǵın reportajdaǵı sózler bir-birin qaytalaydı, tekstlerde ózbekshe sózler kóp ketedi yamasa olardı ózlerinshe qáte awdarmalap paydalanadı. Tórtinshiden, jurnalist birewden intervyu alǵanda kúndelikli sorawlardı qayta-qayta bere beredi. Máselen, «Búgingi tabıslarıńız haqqında aytıp berseńiz», «Aldaǵı rejelerińiz qanday» hám taǵı basqa sorawlar. Bunnan jurnalistlerdiń intervyu alıw ushın obyektke barǵanda olardıń sol obyekt tuwralı maǵlıwmatqa iye bolmaǵanlıǵı kórinip turadı. Ulıwma alǵanda, jurnalist xalıqtıń wákili, onıń sóyler tili, esiter qulaǵı, kórer kózi, jurttıń máplerin qorǵawshı dóretiwshilik kásip iyesi. Solay eken, bul kásipti tańlaǵan insannıń pikirlew sheńberi hám til baylıǵı oǵada keń bolıwı kerek. Al, dublyajlarda jiberilip atırǵan qátelerdi kórip esitip hayran qalasań. Turpayı qáteler júda kóp ushırasadı. Bunnan ol jerde tildi jaqsı biletuǵın redaktorlardıń joqlıǵı sezilip turadı. Álbette bunday kemshilikler 56 jıllıq tariyxqa iye televidenieniń abırayına keri tásir tiygizedi. Qıyınnan qıyıstırıp, sóz saplaw, tóreli sózleriń menen xalıqtıń kewlinen shıǵıw ańsat emes álbette. Jurnalistika tarawı da iyne menen qudıq qazǵanday qıyın hám mashaqqatlı jumıs. Solay bolsa da Qaraqalpaqstan telekanalı jámáati alǵa qoyǵan wazıypalardıń juwapkershiligin teńdey túsinip, óz jumısların alıp barmaqta. Qaraqalpaqstan telekanalı aldaǵı waqıtlarda elimizdegi jańalıqlardı waqtında teletamashagóylerdiń názerine jetkeriwde belsendilik kórsetip, kórsetiwlerdiń sapası bunnanda jaqsılanıwına isenemiz.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. I.Meliqo‘ziev. Kinoteleoperatorlik mahorati (badiiy fotografiya: shakllanish va taraqqiyot jarayonlari) Sabaqlıq. Tashkent, 2017-j.

2. Никитина О. О. (2020). Тренды smm-продвижения и их влияние на решения бизнеса. Вестник Московского государственного лингвистического университета. Общественные науки, (4 (841)), 268-279.

REZYUME. Bul maqalada qaraqalpaq telejurnalistikasınıń kelip shıǵıwı hám búgingi jaǵdayı haqqında sóz etiledi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье говорится о современном состоянии каракалпакской тележурналистики.

SUMMARY. This article talks about the current state of Karakalpak television journalism.

BÚGINGI KÚNNIŃ MÁDENIYATÍ HÁM DOSLÍQ, TÍNÍSHLÍQ BELGISI-KINO KÓRKEM ÓNERI

Bawetdinov Sharafatdin Kazimbekovich – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: kino, qarar, festival, doslıq qatnasıqlar, dóretiwshilik, konferenciya, kórkem óner.

Ключевые слова: кино, кинотеатры, фестивалы, дружеские встречи, конференции, художественное искусство.

Key words: cinema, film theatres, festivals, friendly meetings, conferences, and the fine arts.

Ózbekstan kino kórkem óneriniń ornı hám dárejesin jáne de asırıw sońǵı jıllar tarawda alıp barılıp atırǵan reformalardıń bas kriteriyasın qurap atır. Keyingi dáwirde shólkemlestirilgen-huqıqıy tárepten ámelge asırılıp atırǵan umtılıw-háreketler bul maqsettiń qanshelli qatańlıǵın tastıyıqlaw menen birge, tarawǵa tiyisli hárkimniń moynına úlken juwapkershilik júkleydi. Usı mánisten alıp qaraǵanda, «Oraylıq Aziya filmlerinde dástúrler hám jańalıqqa umtılıw tendenciyalari» temasında ótkerilip atırǵan xalıqaralıq konferenciya zárúrli ilimiy-ámeliy áhmiyetke iye. Ásirese, konferenciyanıń xalıqaralıq kólem kásip etkeni hám tema sheńberinde pútkil Oraylıq Aziya kino kórkem óneri máseleleri qamtıp alınǵanı mámleket basshısı baslaması menen baslanǵan perspektivalı jobalardı júzege shıǵarıw jolında taǵı bir zárúrli adımlardan bolıp atır.

2017-jıl avgust ayında mámleket basshısınıń dóretiwshi insanlar menen ushırasıwı kórkem óner hám mádeniyat tarawların sezilerli rawajlandırıwǵa sebep bolǵanlıǵı kópshilikke jaqsı málim. Atap aytqanda, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jıl 7-avgusttaǵı «Milliy kinematografiyanı jáne de rawajlandırıw is-ilajları haqında»ǵı PQ-3176-sanlı, 2018-jıl 24-iyuldaǵı «Milliy kinoindustriyanı rawajlandırıw boyınsha qosımsha ilajlar haqında»ǵı PQ-3880-sanlı qararları tarawdı jáne de rawajlandırıw jolında zárúr nızamlı normalardı belgilegen bolsa, 2021-jıl 7-apreldegi «Kino kórkem óneri hám sanaatın jańa basqıshqa alıp shıǵıw, tarawdı mámleket tárepinen qollap-quwatlaw sistemasın jáne de jetilistiriw tuwrısında»ǵı PF-6202-sanlı Pármanı hám de «Kinematografiya tarawında mámleket basqarıwı sistemasın jetilistiriw hám de tarawdıń wákilleriniń dóretiwshilik iskerligi ushın múnásip sharayat jaratıw haqqında»ǵı PQ-5060-sanlı qararı kino kórkem ónerin jańa basqıshqa kóteriwde sheshiwshi orın tuttı.

Joqarıdaǵı húǵjetler menen kino kórkem óneri hám sanaatı wákilleriniń baslamaları qollap-quwatlanǵan halda, «OLTIN HUMO» milliy kino sıylıǵın hár jılı dástúrli túrde ótkeriw belgilengen.

Nátiyjede, kóp waqıt ótpey, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2021-jıl 19-iyundaǵı «Tashkent xalıqaralıq kinofestivalın qayta tiklew hám ótkeriw haqqında»ǵı PQ-5151- sanlı qararı qabıl etilip, 1968-1997-jıllar dawamında Aziya, Afrika hám Latın Amerikası sıyaqlı úlken úsh kontinent kino ıqlaspentleri Ózbekstanǵa jıynaǵan xalıqaralıq festival pútkilley jańa formatta qayta tiklendi hám barlıq kontinent wákillerin «Tınıshlıq, rawajlanıw hám bilim» uranı astında birlestiriwge eristi.

Tashkent xalıqaralıq kinofestivalınıń qayta tikleniwi eń belgili filmlerdi sıylıqlaw menen ǵana sheklenbeydi, onıń maqset hám ideyaları talay uzaqtı gózlegen. Festival tiykarında milliy kino kórkem ónerin jáne de rawajlandırıw hám xalıqaralıq jámiyetshiliktegi orının asırıw, bul kórkem óner túri arqalı xalqımızdıń bay tariyxı hám ayrıqsha mádeniyatın dúnyaǵa keń en jaydırıw; shet elli kino kórkem óneri wákilleri menen sheriklikte bul tarawda ilimiy izertlew hám izertlewlerdi ámelge asırıw, óz ara tájiriybe almasıw, belgili kino wákilleri qatnasıwında konferenciya, prezentaciya hám dóretiwshilik sabaqların shólkemlestiriw; kinofestival Ramazan yaki Qurban hayttan aldıńǵı kúninde shet mámleketlerde ózbek kino kórkem óneri kúnleri hám de Ózbekstanda shet el mámleketlerdiń kino kórkem óneri kúnlerin shólkemlestiriw; Aziya kontinenti hám áyyemgi Jipek jolı boylap jaylasqan mámleketler jas kino dóretiwshileriniń